

070(497.5)“1945”
323.281(497.5)“1945”
316.323.7(497.5)“1945”
Pregledni članak
Primljeno: 4. 4. 2011.
Prihvaćeno: 5. 12. 2011.

Komunistička represija u Hrvatskoj prema pisanju lista *Vjesnik*, svibanj – kolovoz 1945. godine

ANA JURA
Zagreb, Republika Hrvatska

U radu se analizom napisa u hrvatskim novinama *Vjesnik*, jednom od najutjecajnijih službenih glasila DF Jugoslavije, prikazuje svjetonazor i odabir tema u neposrednom poraću. Na temelju najznačajnijih članaka prikazano je kakva je bila uloga tiska u oblikovanju javnog mnijenja te posebno na koje je načine jugoslavenska komunistička vlast provodila represiju u razdoblju od svibnja do kolovoza 1945. godine.

Ključne riječi: Komunistička partija Jugoslavije, *Vjesnik*, Agitprop, propaganda, Hrvatska, represija, 1945.

Uvod

Stvaranje snažnog novog državnog aparata koji će upravljati svim djelatnostima počelo je odmah po završetku rata te je taj proces bio brz i radikalan. Sva vlast bila je koncentrirana u rukama Komunističke partije Jugoslavije (KPJ), koja je svoju vlast popratila intenzivnom propagandom. Službena ideologija tumačila je kako novi poredak donosi pravdu i jednakost svih članova društvene zajednice te je time opravdavala uspostavljanje partijske diktature.¹

Kako su javni mediji u totalitarnim sustavima u rukama vladajuće stranke, što je bio slučaj i u Jugoslaviji, oni nisu bili slobodni, niti su mogli samostalno objavljivati i izražavati javno mišljenje. Glavna zadaća tih medija bila je promicanje partijskih ideja i interesa. Oni su bili nesamostalni, kontrolirani i prisiljeni objavljivati informacije, izvještaje i tumačenja koja im je naredio partijski vrh. Glavni nadzor obavljalo je Odjeljenje za agitaciju i propagandu

¹ Više u: Hrvoje MATKOVIĆ, *Povijest Jugoslavije*, Zagreb 2003., 272.-288.; Zdenko RADELIĆ, *Hrvatska u Jugoslaviji 1945.-1991.*, Zagreb 2006., 42.-70., 151.-177.; Katarina SPEHNJAK, *Javnost i propaganda: Narodna fronta u politici i kulturi Hrvatske*, Zagreb 2002., 13.-152.

Centralnog komiteta (CK) Komunističke partije Jugoslavije, odnosno Agitprop, čiju je glavnu i odgovornu funkciju obnašao Milovan Đilas, sekretar CK KPJ.²

Glavna zadaća svih medija, pa tako i *Vjesnika*, bila je propaganda u svrhu promicanja partijskih ideja na temelju potpune ravnopravne budućnosti naroda Jugoslavije, a po uzoru na sovjetski model. Glavna tendencija vlasti bila je oblikovanje javnog mnijenja koje bi označavalo opću volju naroda i čija obilježja neće odstupati od usmjerenja državno-partijske politike.³ Budući da je cijeli politički život bio organiziran po modelu same Komunističke partije te da je institucionaliziran u svrhu ostvarivanja njezinih zamisli, u javnosti su djelovali samo oni subjekti i iskazivali su se samo oni stavovi koji su služili legitimiziranju nove vlasti.⁴ Ograničena sloboda kritike bila je dopuštena jedino simpatizerima režima, ali se nikako nije smjela dovesti u pitanje temeljna struktura države. *Vjesnik* je u skladu s tim vjerno pratio i prenosio ideologijske poruke više razine, odnosno CK KPJ.

U ovome radu izdvojeni su i analizirani najznačajniji napisi u *Vjesniku*. Prikazano je kakva je bila uloga tiska u oblikovanju javnog mnijenja te posebno na koje je načine jugoslavenska komunistička vlast provodila represiju u neposrednom poraću od svibnja 1945. godine do Ukaza Predsjedništva AV-NOJ-a o općoj amnestiji i pomilovanju donesenog 3. kolovoza 1945. (stupio je na snagu objavljivanjem u *Službenom listu Demokratske Federativne Jugoslavije* 5. kolovoza 1945. godine).

Uloga tiska u oblikovanju javnog mnijenja

Tisak izvještava i prenosi određene poruke građanstvu te time ima mogućnost oblikovanja javnog mnijenja. Budući da je utjecaj na javno mnijenje uvijek poželjan grupama koje teže ili jesu na vlasti, putem medija se nastoji propagirati odgovarajući sustav vrijednosti i ideja. KPJ je preko medija, prvenstveno novinama, mobilizirala javnost i oblikovala javno mnijenje u skladu s politikom i ideologijom koju je zastupala.⁵

Komunistička partija Jugoslavije od početka rata pridavala je izniman značaj propagandnoj djelatnosti, koja je bila glavno sredstvo procesa kojim se nastojalo osvojiti javni prostor te ga potom potpuno reducirati na prezentiranje isključivo svojih interesa.⁶ Glavnu riječ u kontroliranju svih medija imalo je

² Više u: Ljubodrag DIMIĆ, *Agitprop kultura. Agitpropovska faza kulturne politike u Srbiji 1945 - 1952.*, Beograd 1988.

³ Koraljka MANOJLOVIĆ, "Novinski napisi o sudskim procesima – primjer državno-partijskog oblikovanja javnog mnijenja", *Spomenica Ljube Bobana*, ur. Mira Kolar-Dimitrijević, Zagreb 1996., 389.

⁴ K. SPEHNJAK, "Uloga novina u oblikovanju javnog mnijenja u Hrvatskoj 1945.-1952.", *Časopis za suvremenu povijest*, 25 (1993.), br. 2/3, 168.

⁵ Više u: K. SPEHNJAK, *Javnost i propaganda: Narodna fronta u politici i kulturi Hrvatske*, 102.-104.

⁶ Josip JURČEVIĆ, *Bleiburg. Jugoslavenski poratni zločini nad Hrvatima*, Zagreb 2005., 151.

Odjeljenje za agitaciju i propagandu, skraćeno Agitprop, na čijem je čelu bio Milovan Đilas, a čija je svrha bila kontrola i usmjeravanje cjelokupnog intelektualnog stvaralaštva, od književnosti i umjetnosti pa do školstva i novinstva. Organi Agitpropa formirani su i u partijskim komitetima republika, kotareva i gradskih rajona. Agitprop CK KPJ preko zemaljskih agitpropova organizacijski se spuštao do najnižih ustrojbenih oblika državne vlasti, partijskih i drugih organizacija. Sektori u Agitpropu bili su za štampu i agitaciju, teorijsko-predavački, kulturni, organizacijsko-tehnički i pedagoški. Svaki sektor imao je svog rukovoditelja, koji je imao točno određene zadatke u radu, dok je radom cijele organizacije upravljao jedan član partijskog rukovodstva koji je bio odgovoran za cijeli sektor.⁷ Agitprop je tako postao institucija na vrhu sustava informiranja koja je davala osnovne ideološke i političke smjernice te uspostavljala kontrolu nad svim kulturnim poljima (od kazališnih izvedbi do izdavačkih projekata).

Gotovo svi mediji u Jugoslaviji bili su u rukama Komunističke partije te uglavnom nisu izražavali suprotna mišljenja. Kontrola nad njima ostvarivala se političkim i materijalnim sredstvima, odnosno državnim vlasništvom nad izdavačkim poduzećima, tiskarama, tiskarskim papirom, kontrolom distribucijskog aparata i sl. Sastav uredničkih odbora također je bio jedno od najvažnijih političkih pitanja, putem kojeg su se nadograđivale ostale bitne smjernice. Oni su zapravo bili dio opće politike državnog aparata. Cijeli sustav informacija bio je podržavljen te, kao takav, jedini opstojeći.⁸

Interes Agitpropa posebno se očitovao u kontroli tiska te je iz tog razloga njegov najvažniji sektor bio Sektor za štampu. On je kao institucija bio na vrhu informiranja, davao je osnovne ideološke i političke smjernice te kontrolirao tisak i diktirao većinu članaka i naslova. Kao takav, bio je vrhovni cenzor te je određivao što ne može biti objavljeno iz razloga državne tajne ili političke osjetljivosti. Odjel za štampu utemeljen je kao državna propagandno-informativna institucija koja je svoju ulogu ostvarivala djelatnošću unutrašnjopolitičkog, publicističkog i vanjskopolitičkog odsjeka. Najviše pozornosti pridavalo se informativno-političkim publikacijama, tj. dnevnim novinama. Razlog tome je taj što novine obuhvaćaju najširi krug čitalaca, a treba uzeti u obzir i nerazvijenost drugih medija u tom razdoblju. Uz to su informacije koje su se objavljivale u svim novinama uglavnom preuzimane od centralnih partijskih glasila, kao što je bila npr. *Borba*.⁹

⁷ LJ. DIMIĆ, *Agitprop kultura. Agitpropovska faza kulturne politike u Srbiji 1945 - 1952.*, 37.

⁸ K. SPEHNJAK, "Uloga novina u oblikovanju javnog mnijenja u Hrvatskoj 1945.-1952.", 166.

⁹ K. MANOJLOVIĆ, *n. dj.*, 390.

Partijski tisak u Hrvatskoj 1945. godine

U tradiciji je svih totalitarnih sustava da uspostavljaju nekoliko državnih novina velikih naklada, koje uvijek prenose službene stavove, daju upute i direktive političkim aktivistima te služe prepoznavanju službenih stanovišta najširim slojevima. Takav je slučaj bio i u Jugoslaviji. U to su vrijeme novine tiskane u prilično velikim nakladama te se njihovo izlaženje financiralo iz državnih fondova uz procjenu njihova političkog i prosvjetnog značaja. U usporedbi s drugim republikama Jugoslavije, u Hrvatskoj je u to vrijeme izlazilo najviše dnevnih novina. Komunistička partija Hrvatske (KPH), koja je bila izvršitelj i prenositelj ideologijskih poruka hijerarhijski više razine, odnosno CK KPJ, već je 1945. uspostavila kontrolu nad svim ondašnjim glasilima te na taj način stvorila striktno partijska glasila. To su uglavnom bile informativno-političke publikacije te u nešto manjem broju stručni i zabavni časopisi.¹⁰ Iako je prema Zakonu o štampi, koji je donesen 24. kolovoza 1945., zajamčena sloboda tiska, to je bilo formalne naravi. Jugoslavenska komunistička vlast i dalje je imala potpuni nadzor nad tiskom.¹¹

U Hrvatskoj su 1945. izlazile sljedeće novine: *Vjesnik*, *Narodni list*, *Glas Slavonije*, *Riječki list*, *Slobodna Dalmacija* i *La voce del popolo*. Izdavali su ih republički odnosno oblasni odbori Narodne fronte. Naklada im se kretala između 8 000 (npr. *La voce del popolo*) i 60 000 (npr. *Vjesnik*).¹² Vijesti koje su se objavljivale u novinama uglavnom su preuzimane od Tanjuga (Telegrafaska agencija nove Jugoslavije – službena novinska agencija u Jugoslaviji). Problematika koju su obrađivale bila je šira nego u strogo partijskim listovima, ali je urednička politika bila ista.

Vjesnik, punog naziva *Vjesnik Jedinstvene narodnooslobodilačke fronte Hrvatske*, bio je jedan od najvažnijih republičkih dnevno-informativnih listova. Utemeljen je 1941., a izlazio je od 1944. godine.¹³ U istraživanom razdoblju glavni urednik bio mu je Šerif Šehović.¹⁴ Od svih novina koje su tada izlazile u Hrvatskoj *Vjesnik* je imao najveću nakladu – npr. 1945. čak 88 000 primjeraka.¹⁵ Iako je bio strukturiran kao većina informativnih glasila (unutrašnja, vanjskopolitička rubrika, kultura, sport, oglas), može se reći da je obavljao ulogu snažnog propagandnog činioca. Većina objavljivanih informacija iz bilo kojeg područja prezentirana je tako da provede svoju osnovnu, mobilizacijsku funkciju.¹⁶

¹⁰ K. SPEHNJAK, "Uloga novina u oblikovanju javnog mnijenja u Hrvatskoj 1945.-1952.", 174.

¹¹ Više u: Z. RADELIC, *Hrvatska u Jugoslaviji 1945.-1991.*, 155.-156.; K. SPEHNJAK, *Javnost i propaganda: Narodna fronta u politici i kulturi Hrvatske*, 119.-122.

¹² K. SPEHNJAK, "Uloga novina u oblikovanju javnog mnijenja u Hrvatskoj 1945.-1952.", 173.

¹³ Više u: Mirko PERŠEN, *Vjesnikove godine 1940.-1990.*, Zagreb 1990.

¹⁴ Više u: Zlatko MUNKO, "Šehović Zaima Šerif", *Vjesnikov leksikon 1940.-1990.*, gl. ur. M. Peršen, Zagreb 1990., 456.

¹⁵ M. PERŠEN, *Vjesnikove godine 1940.-1990.*, 113.

¹⁶ K. SPEHNJAK, "Uloga novina u oblikovanju javnog mnijenja u Hrvatskoj 1945.-1952.", 177.

Represivni organi

Početak provođenja komunističke represije u Hrvatskoj počinje odmah po završetku Drugog svjetskog rata. Za razumijevanje te represije, koja je bila najintenzivnija na prostoru Hrvatske od 1945., potrebno je poznavati državne organe nove vlasti koji su zapravo imali presudnu ulogu pri organizaciji i izvođenju represije i zločina. Najvažniji su bili Jugoslavenska armija (JA), Odjeljenje zaštite naroda (Ozna) i Korpus narodne obrane Jugoslavije (KNOJ) te sudovi, koji su bili zaduženi za pripremanje i provedbu represije. To je utjecalo na povećani stupanj njihove osobne identifikacije s ciljevima Partije, povećani stupanj osobne privrženosti partijskom rukovodstvu, kao i povećanu osobnu motiviranost za izvršavanje zadataka osvete i obračuna s narodnim neprijateljima i ratnim zločincima.¹⁷

Jugoslavenska je armija i nakon rata predstavljala glavnu snagu koja je bila jamac očuvanja ratnih i revolucionarnih tekovina.¹⁸ Nakon završetka rata bila je izvor kadrova koji su ulazili u državnu, gospodarsku i društvenu strukturu. U većini slučajeva to je značilo da je prilikom zapošljavanja sudjelovanje u ratu i pripadnost Partiji najčešće predstavljalo jedini dokaz stručnosti. Bila je shvaćena kao odgajalište kadrova koji će biti nositelji cjelokupnog totalitarnog ustroja. Da bi se naglasila važnost vojske, ona se najčešće označavala terminima narodna i revolucionarna vojska, te je služila KPJ da se tijekom rata, a posebice u neposrednom poraću riješi nepoželjnih suparnika u borbi za vlast.

Drugi važan čimbenik u provođenju represije bila je Ozna, koja je 13. svibnja 1944. godine u Drvaru osnovana kao posebna središnja jugoslavenska obavještajna i kontraobavještajna služba. Već u temeljnom aktu osnivanja naglašen je njezin iznimni represivni značaj za očuvanje partijske linije koju je njegovala KPJ.¹⁹ Razlog njezina utemeljenja bio je taj da se spriječi oporbena djelatnost, kako politička tako i oružana, protiv komunističkih vlasti.²⁰ Njezin zadatak bio je dakle politička, sigurnosna, obavještajna i protuobavještajna služba na okupiranom teritoriju Jugoslavije i u inozemstvu te protuobavještajna služba na oslobođenom teritoriju i u vojsci.²¹ Načelnikom Ozne za Jugoslaviju imenovan je Aleksandar Ranković, dok je načelnikom za Hrvatsku imenovan Ivan Krajačić-Stevo. Djelovanje Ozne zapravo se zasnivalo na strogo hijerarhijskom načelu te je na taj način Ozna preko svoje mreže izvršavala različite zadatke koje je određivao Josip Broz Tito kao vrhovni komandant i povjerenik Nacionalnog komiteta oslobođenja Jugoslavije (NKOJ). Po pitanju represije Ozna je mogla poduzimati mjere koje je po nalogu vrha vlasti ili sama određivala po-

¹⁷ J. JURČEVIĆ, *n. dj.*, 386.

¹⁸ Više u: *isto*, 163.-196.

¹⁹ Više u: *isto*, 241.-275.

²⁰ Z. RADELIĆ, *Hrvatska u Jugoslaviji 1945.-1991.*, 59.

²¹ *Partizanska i komunistička represija i zločini u Hrvatskoj 1944.-1946. Dokumenti. Zagreb i središnja Hrvatska*, prir. Vladimir Geiger, Mate Rupičić, Mario Kevo, Egon Kraljević, Zvonimir Despot, Slavonski Brod – Zagreb 2008., 46.

trebnim, što je značilo da je ona zapravo provodila sustavne, masovne i pojedinačne likvidacije bez bilo kakve pravne procedure. Također je imala potpunu ingerenciju nad logorima i zatvorima, samostalno je provodila uhićenja, vodila istrage i sl. Iz svega navedenog možemo zaključiti kako je Ozna bila ključna organizacija za operativno pripremanje i provođenje svih oblika represije koja se događala na jugoslavenskom prostoru krajem rata i u poraću, a sa svrhom uspostavljanja i očuvanja totalitarnog sustava vlasti na čelu s Politbiroom CK KP Jugoslavije.²²

Uz Oznu je važan bio i KNOJ, koji je osnovan 15. kolovoza 1944. godine.²³ Njegova osnovna zadaća bila je osiguranje pozadine Narodnooslobodilačke vojske (NOV) i održavanje reda na oslobođenom teritoriju, izvršavanje nekih od zadataka Ozne te uništavanje "neprijatelja revolucije" i čišćenje partizanskog područja od ostataka neprijateljskih jedinica, bandi, špijuna, diverzanata i sl.²⁴ Bio je neposredno podčinjen predsjedniku NKOP-a i vrhovnom zapovjedniku Narodnooslobodilačke vojske i partizanskih odreda Jugoslavije Josipu Brozu Titu, koji je zapovijedao preko načelnika Ozne. Korpus je do 15. svibnja 1945. imao u svom sastavu sedam divizija. To su zapravo bile vojne postrojbe koje su bile predviđene i korištene za izvršavanje posebnih namjena, koje je određivao najviši vrh vlasti, koju je stvarala KPJ.²⁵ One su uglavnom djelovale na teritoriju koji je bio pod različitim stupnjevima nadzora nove vlasti. Nadležnost im je obuhvaćala postupanje prema svim kategorijama vojnih i civilnih osoba (od provjere identiteta, pretresa i dr. do uhićenja i pogubljenja). Postrojbe su tehnički bile osposobljene za izvršavanje najsloženijih vojnih operacija.²⁶

Ozna i KNOJ zapravo su bili produžena ruka KPJ preko kojih je koncem i nakon završetka rata komunistički partijski vrh na čelu s J. B. Titom vršio snažnu represiju i brojne zločine, koji su se kretali od različitih oblika duhovne, javne i političke isključivosti do najtežih oblika fizičke represije, koja je podrazumijevala i provođenje sustavnih likvidacija bez evidencije i bez sudskog postupka, te masovno zatvaranje režimu nepoželjnih osoba u radne i koncentracijske logore.

Četvrti važan čimbenik u provođenju represije bila su pogubljenja bez sudskog postupka, koja su se intenzivno događala u posljednjim ratnim i prvim poratnim danima na širokom prostoru koji je obuhvaćao teritorij od južnih dijelova Austrije pa do sjeverozapadnih dijelova Hrvatske, jer je tamo bila najveća koncentracija postrojbi Oružanih snaga Nezavisne Države Hrvatske (OS NDH) i izbjeglih civila. Tada su te sustavne likvidacije zarobljenih vojnika i civila provodile redovne jugoslavenske vojne postrojbe, Ozna i KNOJ, i to ne samo bez suđenja nego i bez ikakve evidencije. Ozna je imala najveću ulogu u

²² J. JURČEVIĆ, *n. dj.*, 264.

²³ Više u: *isto*, 275.-292.

²⁴ Z. RADELIĆ, *Hrvatska u Jugoslaviji 1945.-1991.*, 59.

²⁵ J. JURČEVIĆ, *Bleiburg. Jugoslavenski poratni zločini nad Hrvatima*, 275.

²⁶ *Isto*, 281.

provođenju sustavnih pogubljenja i likvidacija bez sudskog postupka. Njezini sačuvani dokumenti najvećim se dijelom odnose na redovitu komunikaciju koju je obavljala unutar svoje organizacije ili s drugim državnim tijelima. Tu se u prvom redu radi o raznim izvještajima, uputama i direktivama. Dokumenti svjedoče o sustavnosti provođenja masovnih likvidacija krajem rata i u poraću od strane državne strukture koja je bila pod nadzorom KP Jugoslavije. Iako je takvih dokumenata razmjerno malo sačuvano ili nam nisu dostupni, oni su nam dragocjeni jer govore o okolnostima, načinima i razmjerima stradanja te o općoj poratnoj situaciji u kojoj su žrtve praktično bile bez ikakve zaštite.²⁷ Iz navedenog možemo zaključiti kako su pogubljenja bez sudskog postupka bila jedna od represivnih metoda koju je primjenjivala struktura vlasti KPJ sve od početka rata.

Kako je pisao *Vjesnik* u razdoblju od svibnja do kolovoza 1945. godine

Kao i u mnogim totalitarnim sustavima, i u Jugoslaviji su mnoge činjenice bile skrivene u korist ideologijsko-političkih ocjena. Revolucija se iskazivala izvedenim posredovanjima, najčešće putem “narodne demokracije”, koja je postala javna oznaka za valorizaciju novog društveno-političkog i ekonomskog poretka.²⁸ KPJ i njezin propagandni aparat, u namjeri pojačavanja ozračja represije te provođenja osvete i obračuna s “ustaškim zlikovcima, koljačima, reakcijom”, izvršila je tijekom rata i poraća terminološko pojednostavljenje za sve nepodobne osobe (od vojnih suparnika do prikrivenih neistomišljenika). Uz navedene, uglavnom su se upotrebljavali pojmovi “narodni neprijatelj i ratni zločinac”. J. B. Tito u svojim govorima napominje da je “izdajnike stigla ruka osvetnica i ruka pravde”.²⁹

²⁷ Više u: *Partizanska i komunistička represija i zločini u Hrvatskoj 1944.-1946. Dokumenti. Slavonija, Srijem i Baranja*, prir. V. Geiger, Slavonski Brod 2006.; *Partizanska i komunistička represija i zločini u Hrvatskoj 1944.-1946. Dokumenti. Zagreb i središnja Hrvatska*.; *Partizanska i komunistička represija i zločini u Hrvatskoj 1944.-1946. Dalmacija*, prir. V. Geiger, M. Rupiĉ, Slavonski Brod – Zagreb 2011. Prikupljeni dokumenti svjedoče da su se masovna represija i zločini nad poraženim neprijateljima u Hrvatskoj i Jugoslaviji provodili planski i sustavno, institucionalno, ali još više izvaninstitucionalno, po zapovijedima najviših partijskih, vojnih i državnih vlasti. Tako se kroz objavljenu dokumentaciju Ozne može pratiti način djelovanja i ustroj te organizacije. Ta ista dokumentacija do koje su došli autori svjedoči o 80 000 zarobljenika krajem travnja 1945., uglavnom ustaša, njemačkih vojnika i domobrana, te nešto četnika, belogardejaca i ostalih, smještenih u 19 zarobljeničkih logora. Potkraj 1945. u Jugoslaviji je bilo 355 785 ratnih zarobljenika, od čega oko 114 000 državljana Jugoslavije, ponajviše Hrvata.

²⁸ Biljana KAŠIĆ, *Oblici i metode totalitarističke ideologizacije javnog mijenja u Hrvatskoj 1945.-1952.*, doktorska disertacija, Sveučilište u Zagrebu, Fakultet političkih znanosti, Zagreb 1996., 161.

²⁹ Više u: “Govor maršala Tita na dan kapitulacije Njemačke”, *Vjesnik* (Zagreb), god. 5., br. 19, 12. V. 1945., 3.; “Govor maršala Tita s povijesnog Markova trga narodu Zagreba”, *Vjesnik*, god. 5., br. 27, 22. V. 1945., 1.; “Govor maršala Josipa Broza Tita održan pred narodom Šumadije u Mladenovcu”, *Vjesnik*, god. 5., br. 52, 20. VI. 1945., 1.; “Odgovor maršala Tita Izvršnom odboru Hrvatske republikanske seljačke stranke”, *Vjesnik*, god. 5., br. 67, 7. VII. 1945., 2.; “O našim neprijateljima u zemlji i inozemstvu”, *Vjesnik*, god. 5., br. 94, 9. VIII. 1945., 1.

Vjesnik se vrlo malo bavio temom povlačenja i predaje poraženih vojnika i civila.³⁰ To je i razumljivo budući da je bio partijsko glasilo koje je uglavnom prenosilo vijesti Tanjuga. Sve su vijesti bez iznimke bile ideološki obojane te su veličale vojni napredak Jugoslavenske armije. O povlačenju vojnika i civila objavljeno je tek par članaka. Tako *Vjesnik* 12. svibnja donosi naslov "Jugoslavenska armija izbila na liniju Maribor-Lipnica". U njemu se objavljuje ratni izvještaj Generalštaba Jugoslavenske armije u kojem se navode smjerovi povlačenja poraženih snaga, podaci o 520 poginulih, 700 zarobljenih te 10 000 razoružanih vojnika koji su prethodni dan prošli kroz Zagreb.³¹

U broju objavljenom 13. svibnja nalazi se nekoliko članaka koji su značajni za temu kojom se bavi ovaj rad. Toga dana u okviru velikim slovima piše: "Uz djelo obnove baš nemilosrdna i temeljita borba protiv svih sabotera i fašističkih ostataka nameće se našim narodima u ovom vremenu poslije pobjede. Ta borba usko je povezana s uspjehom obnove. Čestoput su baš ti preostali prijatelji osvajača jedina zapreka u pravilnom funkcioniranju našeg privrednog života."³² Na naslovnici je objavljen i članak "Naša borba neće prestati sve dotle, dok i posljednji tragovi fašizma u našoj zemlji ne budu izbrisani", u kojem se opisuje pobjedonosni pohod Narodnooslobodilačke vojske. Dok se veliča junaštvo Jugoslavenske armije s jedne strane, s druge se opisuje bijeg i šteta koju su za sobom ostavili "švapsko-talijanski okupatori i njihovi krvavi ustaški sluge". Članak završava optimističnim zaključkom kako je neprijatelj vojnički uništen i potučen te kako su preostale male i raspršene grupe neprijatelja koje će uskoro biti poražene.³³ Navedene tvrdnje vrlo su se vjerojatno odnosile na ljude koji su se tih dana i dalje povlačili prema austrijskoj granici. Istoga dana objavljen je i članak "Naši brzi odredi izbili su na liniju Kranjska Gora-Celovec-Šent Ilj", u kojem se, osim što se opisuje napredovanje Jugoslavenske armije prema Austriji, donosi i izvještaj o ratnom plijenu te se govori o 16 000 zarobljenih i 11 000 ubijenih vojnika u razdoblju od 5. do 10. svibnja 1945. godine.³⁴

U člancima koji govore o povlačenju nema ni riječi o događajima koji se zaista odvijaju, odnosno o pregovorima koji se vode na relaciji partizani – poražene snage te partizani – Britanci. Svi članci veličaju tekovine Narodnooslobodilačke borbe (NOB) i raspršuju mržnju prema svima koji se ne slažu s novom vlasti. Tako primjerice na kraju članka "Kolone njemačkih zarobljeni-

³⁰ O povlačenju poraženih vojnika i civila usp. primjerice Martina GRAHEK RAVANČIĆ, *Bleiburg i Križni put 1945. Historiografija, publicistika i memoarska literatura*, Zagreb 2009., i tamo navedeni izvori i literatura.

³¹ [Uredništvo], "Jugoslavenska armija izbila na liniju Maribor-Lipnica", *Vjesnik*, god. 5., br. 19, 12. V. 1945., 2.

³² *Vjesnik* je svakodnevno na naslovnici pored datuma i broja, u lijevom kutu u okviru, donosio velikim slovima vijest ili događaj koji je obilježio taj dan.

³³ [Uredništvo], "Naša borba neće prestati sve dotle, dok i posljednji tragovi fašizma u našoj zemlji ne budu izbrisani", *Vjesnik*, god. 5., br. 20, 13. V. 1945., 1.

³⁴ [Uredništvo], "Naši brzi odredi izbili su na liniju Kranjska Gora-Celovec-Šent Ilj", *Vjesnik*, god. 5., br. 20, 13. V. 1945., 1.

ka prolaze Zagrebom” piše: “Razbojnička armija, koja je na tako jevtin način pregazila našu zemlju, skupo je platila svoju bahatost. Stotine tisuća švapskih leševa leži danas diljem naše domovine. To je naš obračun za palež, pljačku, ubijstva i klanje. Titova vojska i Titov narod beru lovorike pobjeda. Tu je put naše slave, no tu nećemo ostati. Mi krećemo naprijed. Nijemci su posijali uz obilnu pomoć naroda, sjeme razdora u našoj zemlji, a mi ga trebamo do korijena iščupati. Našu kuću moramo potpuno očistiti, da nad grobom njemačkog fašizma stvorimo sretnu i slavnu budućnost.”³⁵ Iz navedenog je vidljivo da se u javnim istupima i djelovanjima na svim razinama vlasti dosljedno zastupalo pravo na osvetu i obračun ne samo s Nijemcima nego i svima onima koji nisu u suglasju s revolucionarnim tekovinama NOB-a.³⁶ Tako se pod frazom “našu kuću moramo potpuno očistiti” najvjerojatnije krio poziv na obračun s ljudima koji se iz bilo kojih razloga nisu slagali s novim komunističkim režimom.

Nećemu toliko važnom kao što je predaja OS NDH i političkih neprijatelja koji su u tisku nazivani ustaškim zlikovcima, kontrarevolucionarima i reakcijom posvećeno je relativno malo prostora. Možemo reći da je glavna odlika tih članaka šturost informacija. Vezano za tu temu 15. svibnja objavljen je članak naslova “Naše trupe nastavljaju uništavanje i razoružavanje njemačkih i ustaških grupa i jedinica”, koji sadržava i izvještaj Generalštaba Jugoslavenske armije od 12. svibnja. Osim što se obavještava da broj zarobljenih iz dana u dan sve više raste, navode se oslobođena mjesta: Brežice, Maribor, Slovenska Bistrica i Zidani Most. Posebno je zanimljiva rečenica u kojoj se iznosi tvrdnja o oslobađanju 2 500 građana koje su “ustaške bande povele silom sa sobom”.³⁷ Ostaje nedorečeno zbog kojeg su razloga OS NDH u trenutku povlačenja vodile sa sobom civilno građanstvo. Potrebno je napomenuti da su mjesta koja se u članku spominju kao oslobođena smjerovi povlačenja hrvatskih vojnika i civila prema Austriji.

Vjesnik 16. svibnja navedenoj temi ipak posvećuje malo više prostora, pa se tako u okviru na naslovnici obavještava čitateljstvo da su poražene posljednje neprijateljske snage koje su pružale otpor. U tom broju izlazi i ratni izvještaj Generalštaba Jugoslavenske armije u kojem se iznosi da je III. armija zarobila preko 50 000 pripadnika OS NDH i 40 000 Nijemaca te da je ubijeno preko 10 000 “ustaških krvoloka na čelu sa Maksom Luburićem”. Ono što je zanimljivo jest informacija da je među ubijenima i Maks Luburić. Tu se zapravo radilo o dezinformaciji budući da je Vjekoslav M. Luburić naposljetku uspio pobjeći te je umro 1969. u Španjolskoj.³⁸ Članak sadržava i izvještaj iz Zagreba u kojem se navodi da su uhićeni ustaški pukovnik Franjo Sudar i general Tomislav Sertić.

³⁵ [Uredništvo], “Kolone njemačkih zarobljenika prolaze Zagrebom”, *Vjesnik*, god. 5., br. 20, 13. V. 1945., 6.

³⁶ J. JURČEVIĆ, *n. dj.*, 146.

³⁷ [Uredništvo], “Naše trupe nastavljaju uništavanje i razoružavanje njemačkih i ustaških grupa i jedinica”, *Vjesnik*, god. 5., br. 21, 15. V. 1945., 2.

³⁸ Vidi Zdravko DIZDAR, “Luburić Vjekoslav”, *Tko je tko u NDH*, ur. Darko Stuparić, Zagreb 1997., 240.-242.

Već ustaljenom frazeologijom i tu se navodi da je oslobođeno 20 000 građana “koje su ustaše gonili pred sobom”.³⁹ Riječi upotrijebljene u navedenim člancima veoma su figurativne i “teške” te na čitatelja ostavljaju snažan dojam, što je vrlo vjerojatno i bio cilj tadašnjeg propagandnog sistema.

O povratku u Sloveniji zarobljenih i iz Austrije izručenih pripadnika OS NDH i civila u Jugoslaviju najopširniji, pa samim time i najvažniji, članak je “Vraćaju se i proklinju ustaško-švapske bandite” objavljen 16. svibnja. U njemu se govori o kretanju kolone duž ceste Zagreb – Zidani Most – Celje, koja je obuhvaćala nekoliko tisuća ljudi, uključujući žene i djecu, te se između ostalog opet spominju ljudi koje su pripadnici OS NDH nasilno povelili sa sobom (“u daljnjem povlačenju Nijemci i ustaše kupili su po gradovima i selima nove kolone naroda i tjerali ih pred sobom tobože da ih ‘zaštite’ od blizine fronte i od partizana koji su nastupali”). Navodi se da se kolona kreće prema Zagrebu te da idu prema zarobljeničkim logorima. Na kraju se zaključuje da će “narodna vlast već se pobrinuti da ovakovi ne izmaknu pravdi. Povampirene zlikovce stigla je pravedna kazna: oni su platili za svoje zločine skupi račun. Jugoslavenska armija uhvatila je drumske razbojнике svojim čeličnim kliještima i osvetila krv i patnju našeg čitavog naroda”.⁴⁰ U članku su objavljena i svjedočanstva ljudi koji su bili zavedeni od strane ustaša, koji su ih prisilili na tako dalek i bezizgledan put. Tako primjerice Jandra Zoko iz Lečevice (ostali svjedoci nisu navedeni imenom i prezimenom, nego uz priču samo stoji npr. “jedna žena iz Bjelovara”) opisuje put koji je počeo u kolovozu 1944. – kada je došla u Srijem kupiti žito i nakon toga se nije uspjela vratiti kući, nego su je Nijemci otjerali na zapad – te kaže: “Skupa su išli s nama Nijemci, ustaše i četnici. Govorili su: Neprijatelji napadaju i redom kolju, pale i muče. Kada smo došli do Zagreba, rekli smo im da nećemo dalje. Ali oni nas odvukoše, govoreći nam da će biti ulične borbe u gradu i da se trebamo spasiti. Bile smo blesave, stisle smo oči ko ovce i ajde naprijed. Na koncu su nam govorili da idemo ususret Englezima, da su oni kulturni ljudi i da će nas pustiti kući. Takodjer su pričali da će se oni s Englezima ponovno vratiti i zauzeti Zagreb.” Svoju priču završava zaključkom: “S kakvim se trikovima banda nije poslužila da zavara ovaj narod i da ga povede u propast.”⁴¹ Iz navedenog članka možemo zaključiti da je KPJ koristila propagandu kao djelotvorno oružje. Time su se zapravo potiskivale činjenice koje bi bile nepovoljne za režim te bi eventualno mogle izazvati negodovanje naroda. I korištenjem izraza kao što su “profesionalni ubojice”, “banditi”, “koljači”, “povampireni zlikovci” povećavala se učinkovitost stvaranja ozračja represije te je izvršeno terminološko pojednostavljenje za sve nepodobne osobe (od vojnih suparnika do prikrivenih ili pasivnih neistomišljenika).⁴² Navedeni

³⁹ [Uredništvo], “Likvidiran posljednji organizirani otpor neprijatelja u Jugoslaviji”, *Vjesnik*, god. 5., br. 22, 16. V. 1945., 1.

⁴⁰ [Uredništvo], “Vraćaju se i proklinju ustaško-švapske bandite...”, *Vjesnik*, god. 5., br. 22, 16. V. 1945., 6.

⁴¹ *Isto*.

⁴² J. JURČEVIĆ, *n. dj.*, 383.

je članak ujedno i jedini koji govori o izručenju i povratku hrvatskih vojnika i civila u Jugoslaviju.

Da bi se pojačala djelotvornost propagande, tih su se dana objavljivali članci koji s jedne strane govore o ustaškim zlodjelima, dok s druge veličaju pobjedu Jugoslavenske armije. Tako je npr. 15. svibnja objavljen članak "Petrinja je odahnula nakon ustaškog terora", u kojem se opisuju strahote koje su počinili ustaše i navode se primjeri kojima su obmanjivali narod ("Stalna propaganda ustaša, da partizani kolju žene, djecu i sve do čega stignu, utjecala je na neupućeno građanstvo, te je trebalo nekoliko dana da se ljudi smire i steknu pravilno uvjerenje"). Članak završava optimizmom i vjerom u obnovu pod okriljem narodne vlasti.⁴³

Dana 17. svibnja objavljen je članak Šerifa Šehovića "Pobjeda Jugoslavenske armije", u kojem autor izražava zahvalnost mladoj narodnoj armiji koja je izvojevala konačnu pobjedu nad njemačkim i četničko-ustaškim vojnim formacijama. U njemu navodi da je od početka rata pa do ožujka 1945. JA "istriježila" 150.000 fašističkih vojnika te zaključuje da je završen obračun s neprijateljima. Za ovaj rad zanimljiva je Šehovićeve konstatacija da su "Titovi junaci izvršili do kraja zapovijed svoga vrhovnog komandanta, da ne dopuste zločinačkim vojskama njemačkih fašista, ustaša i četnika da nekažnjeno pobjegnu iz naše zemlje",⁴⁴ što može voditi do pretpostavke da se zločini koji su uslijedili na kraju rata i u neposrednom poraću vrlo vjerojatno nisu mogli odigrati bez znanja, ako ne i osobne naredbe J. B. Tita. Većina članaka koja je u to vrijeme izlazila u *Vjesniku* uglavnom je preuzeta od Tanjuga. Formom kratkih izvještaja pisani su gotovo svi članci koji govore o povlačenju, predaji i povratku pripadnika OS NDH i civila, pa možemo pretpostaviti da se o pravoj situaciji u zemlji nije smjelo pisati.

Gotovo u svakom broju *Vjesnika* poziva se na obračun. Tako 27. svibnja na naslovnici piše da je "potrebno da čitav narod, okupljen u Jedinstvenoj narodno-oslobodilačkoj fronti, pomogne narodnu vlast, da čitav narod učestvuje u izvršenju zadataka narodne vlasti", a 29. svibnja objavljen je članak u kojem, između ostalog, piše: "Najviši je zakon narodne pravde i nacionalne sigurnosti kazniti zločince. Očistimo zato što prije našu zemlju od izroda, koljača i ubojica. Ostvarimo zakon narodne pravde u djelo."⁴⁵

Nakon što je odlukom Predsjedništva ZAVNOH-a 18. svibnja 1944. osnovana Zemaljska komisija za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača, pokrenuta je kampanja skupljanja informacija o ratnim zločinima okupatora i domaćih izdajnika.⁴⁶ Preko tiska se pozivalo ljude da takve informacije

⁴³ TANJUG, "Petrinja je odahnula nakon ustaškog terora", *Vjesnik*, god. 5., br. 21, 15. V. 1945., 3.

⁴⁴ Šerif ŠEHOVIĆ, "Pobjeda Jugoslavenske armije", *Vjesnik*, god. 5., br. 23, 17. V. 1945., 2.

⁴⁵ [Uredništvo], "Kaznimo zločince radi čovječnosti i narodne budućnosti", *Vjesnik*, god. 5., br. 33, 29. V. 1945., 1.

⁴⁶ Više u: M. GRAHEK RAVANČIĆ, *Djelovanje Zemaljske komisije za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača na području Zagreba u razdoblju od 1944. do 1947. godine*, dok-

daju mjesnim NOO-ima. U *Vjesniku* je izašlo mnogo članaka na tu temu. Tako je primjerice 25. svibnja objavljen članak naslova “Narod sam hvata koljače i pljačkaše”, u kojemu se govori o situaciji u perušićkom kotaru, u kojem se još skrivaju neprijateljske snage i brojni koljači, razbojnici i ubojice. Da bi se naglasila pravednost, govori se da je tadašnja milicija, nakon što je uz pomoć naroda otkrila dva bandita, pozvala potonje na predaju. Budući da se oni nisu htjeli predati, ubijeni su. Radi se o Milanu Milkoviću iz Studenaca i Mili Kolaru iz Mezinovaca. Na kraju članka stoji upozorenje svima koji se kriju od nove vlasti i odbijaju se predati da će ih zadesiti ista sudbina.⁴⁷ U članku vrlo slične tematike, koji je objavljen 3. lipnja, piše kako ima mnogo svakodnevnih primjera gdje seljaci, radnici, žene i omladina sami hvataju ustaške zločince te ih potom predaju vlastima. Dalje se navodi niz primjera gdje narod prokazuje “ustaške zlikovce”. Zaključuje se također kako je narod svjestan da je potrebno “istrijebiti zločince sa lica zemlje, te da je nekažnjeni zločinac vječita opasnost”.⁴⁸

Posebno su bili na udaru imućniji ljudi, koji su uglavnom prozivani ratnim bogatašima. Tako je 30. lipnja objavljen članak u kojemu se govori o demonstracijama koje su upriličili radnici grada Karlovca protiv ljudi koji su za vrijeme okupacije stekli bogatstvo. Spominje se brojka od nekoliko tisuća ljudi koji su kličući tražili od narodne vlasti da kazni izdajice i špekulante. Zauzvrat su radnici obećali da će biti najjači stup u provođenju zadataka nove vlasti.⁴⁹ Svakodnevno su se objavljivali članci o tome kako narod ili pojedinci pomažu pri hvatanju ustaša. Dana 9. srpnja izlazi članak “Žena otkrila sedam ustaša”, u kojemu se opisuje kako je Štefanija Cvijanović iz sela Plavna pokraj Knina otkrila sedmoricu nepoznatih ljudi koji su joj bili sumnjivi. Oni su zatražili od nje hranu, a ona im je odgovorila da će im donijeti iz sela. Žena je otišla po miliciju te je otkrila su oni ustaše koji su krivi za brojne zločine u Jasenovcu i Sisku.⁵⁰ Ponekad su članci nosili i vrlo slične naslove, koji su uglavnom pisani po istom obrascu s namjerom što većeg ocrnjivanja i stvaranja negativne slike o svim političkim neistomišljenicima.

Da bi se pojačao učinak propagande, tijekom svibnja 1945. *Vjesnik* je objavljivao rubriku “Dokumenti ustaškog terora”, koja je donosila svjedočanstva ljudi koji su preživjeli ustaške logore kao što su Jasenovac, Stara Gradiška i ostali. Objavljena su svjedočanstva Ešrefa Badnjevića, Ante Milkovića, Ruže Rubičić, Zvonka Tkaleca, Andrije Vrbika i mnogih drugih. Tako je primjerice 13. svibnja objavljeno svjedočanstvo Ešrefa Badnjevića, koji je bio u ustaškom

torska disertacija, Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet, Zagreb 2011., i tamo navedeni izvori i literatura.

⁴⁷ [Uredništvo], “Narod sam hvata koljače i pljačkaše”, *Vjesnik*, god. 5., br. 30, 25. V. 1945., 2.

⁴⁸ [Uredništvo], “Narod sam kažnjava ratne zločince i pomaže narodnim vlastima u otkrivanju ustaških krvnika”, *Vjesnik*, god. 5., br. 38, 3. VI. 1945., 3.

⁴⁹ [Uredništvo], “Karlovački radnici demonstriraju protiv ratnih bogataša”, *Vjesnik*, god. 5., br. 61, 30. VI. 1945., 4.

⁵⁰ [Uredništvo], “Žena otkrila sedam ustaša”, *Vjesnik*, god. 5., br. 69, 9. VII. 1945., 5.

logoru Sing-Sing smještenom na zagrebačkoj Ksaverskoj cesti. Opisi su prikazani veoma detaljno i slikovito, pa Badnjević o ustaškim zločinima govori: "Sve bezumnije i krvavije proširivala su se krvološtva ustaških zvijeri što se brže približavao kraj njima i njihovim gospodarima i naredbodavcima, njemačkim okupatorima."⁵¹ Svjedočanstvo Ante Milkovića objavljeno je 23. svibnja pod dramatičnim naslovom "Nožem i maljem". U njemu on opisuje zločine ustaša koje su počinili nakon dolaska pa sve do silaska s vlasti u raznim logorima koje su osnovali. Objavljena je i priča grobara Frane Lepešića, gdje svjedoči o događajima u logorima Jasenovac i Stara Gradiška. Neki od podnaslova tog članka glase: "Razrezo mu lice bajonetom i počeo mu vaditi zube", "Podigao mu bradu i zagrizao zubima u vrat kao najkrvoločnija zvijer" i "Izgladnjeli osuđenici jeli su meso obješenih."⁵² Još jedno svjedočanstvo o ustaškim zločinima objavljeno je 28. lipnja. Radi se o partizanskom dnevniku u kojem piše: "Drugarice, gledaj ovo izgorjelo mjesto. Tu je bila štala. U štalu su natrpali slame, a onda utjerali naše drage djevojke, naših šest omladinki i četiri ženemajke. Izbatinali su ih, a onda žive zapalili. Gledali smo plamen, kako se širi u noći, a plamen mržnje, prema krvnicima, izdajicama, punio nam dušu. Grčili smo pesti, škrgutali zubima, ali to nije pomoglo našim najmilijima. Naše žene i kćeri žive su gorjele, ali ljubav prema vama nije izgorjela."⁵³

Iz navedenih primjera možemo ustanoviti da nakon završetka rata zapravo nastupa ideološki rat koji je vođen jakom propagandom koja poziva na obračun. Novine daju potporu takvom ozračju, odnosno pružaju bezuvjetnu potporu politici KP Jugoslavije. Objavljuju se članci koji napadaju "reakciju" kod kuće, a i onu u inozemstvu. Često su objavljivani i govori partijskih čelnika te se na taj način afirmirala izravna propagandno-mobilizacijska nakana. U tim govorima činjenice su često bile skrivene u korist ideologijsko-političkih ocjena. Tako primjerice *Vjesnik* 9. kolovoza objavljuje govor J. B. Tita i prenosi dio koji se odnosi na narodne neprijatelje u kojem, između ostalog, stoji: "Mnogi naši drugovi, kada čitaju razne klevete, i gadosti pojedinih reakcionarnih pisakara u inozemstvu koji se nabacuju blatom na našu zemlju i izvrcu činjenice, negoduju protiv toga, čudeći se, kako uopće može biti tolike pokvarenosti u svijetu. Na ovo bih ja mogao odgovoriti slijedeće: Ma što se pisalo, ma što se pričalo i ma kako se izvrtale činjenice, to je samo znak bespomoćnosti onih, čiji su se planovi za Jugoslaviju izjalovili. Mi smo tukli okupatora i pobjedjivali. Mi smo tukli i sluge okupatora ustaše, ljotićevce, slovenačke domobrance, četnike i izdajice Draže Mihailovića, i to tukli smo ih tako, bez obzira na svu dernjavu u inozemstvu, da su skupa s okupatorom razbijeni i uništeni."⁵⁴ Svaka opozicija Narodnoj fronti proglašena je fašističkom i protunarodnom, a sve

⁵¹ Ešref BADNJEVIĆ, "Kroz ustaške zatvore i logore", *Vjesnik*, god. 5., br. 20, 13. V. 1945., 5.

⁵² Frane LEPEŠIĆ, "Kao grobar vidio sam mnoge strahovite ustaške zločine", *Vjesnik*, god. 5., br. 35, 31. V. 1945., 2.

⁵³ [Uredništvo], "Naše su žene i kćeri žive gorjele", *Vjesnik*, god. 5., br. 59, 28. VI. 1945., 4.

⁵⁴ Josip BROZ TITO, "O našim neprijateljima u zemlji i inozemstvu", *Vjesnik*, god. 5., br. 94, 9. VIII. 1945., 1.

činjenice koje bi eventualno bile nepovoljne za režim ili bi mogle izazvati nezadovoljstvo – potiskivane su.

Da novinske stupce ne bi punili samo članci koji pozivaju na borbu protiv neprijatelja, objavljivali su se i članci koji dokazuju pravednost nove vlasti, pa govore o pomilovanju domobrana i ostalih “zavedenih”. Tako se u članku “Zavedenima se oprašta” piše o puštanju 200 domobrana koji su oslobođeni iz zarobljeničkog logora te su tom prilikom manifestirali vjernost novoj vlasti tako da su prolazili ulicama pjevajući i kličući s transparentima “Protiv izdajnika i slugu okupatora”. Zaključuje se da se “zabludjelim sinovima opraštaju pogriješke, što je odgovor onima, koji šire lažnu propagandu o postupku s domobranima i dokaz da se s njima postupa bolje, nego što su zaslužili”.⁵⁵

Objavljivala su se i svjedočanstva pokajnika. Primjerice 14. srpnja objavljen je članak u kojemu se piše o suđenju trgovcu Slavku Prevedaru iz Zagreba, kojem je Sud za zaštitu nacionalne časti izrekao blagu kaznu od dvije godine gubitka nacionalne časti, jedne godine prisilnog rada i konfiskaciju cjelokupne imovine. Obrazloženje odluke bilo je da je sud izrekao blagu kaznu jer se nada da će optuženi postati koristan član društva. Optuženi je nakon presude dao obećanje da će nastojati u budućnosti postati dostojan član narodne zajednice.⁵⁶

U gotovo svakom broju objavljivali su se članci pisani tipičnom narodno-demokratskom frazeologijom i u njima se naglašavala “svijetla revolucionarna perspektiva”. Ti članci nude idealiziranu predodžbu o novom društvu, u kojem su na prvo mjesto stavljeni napredak, povijesni optimizam, vjera u budućnost i izgradnja zemlje. Vođen krilaticom “Nema odmora dok traje obnova!” *Vjesnik* je izdao mnoštvo članaka koji se bave tom tematikom. Tako se 29. svibnja u članku “Na velikim zborovima širom čitave naše domovine narod obećaje da će uložiti sve svoje sile u obnovi i izgradnji zemlje” opisuje slavlje koje su upriličili Žumberčani u Krašiću i oduševljenje koje je vladalo među njima. Oni su dolazili noseći zastave i transparente te kličući J. B. Titu i novoj Jugoslaviji. Objavljen je i govor Marka Belinića, člana Izvršnog odbora Jedinственe narodnooslobodilačke fronte Hrvatske, koji je tom prilikom pozvao nazočne na sudjelovanje u izgradnji i obnovi porušene zemlje.⁵⁷

U lipnju i srpnju nastavljeno je objavljivanje članaka koji odišu optimizmom, nagovješćuju “sretniju budućnost” i pozivaju na obnovu. Naglašava se kako se u “udarničkom tempu” nastavlja obnova domovine. Tako je primjerice 6. srpnja objavljen članak zvučnog naslova “Radnici radionice mostova u plemenitom zanosu takmičenja rade na što bržem osposobljavanju naše porušene željezničke mreže”, u kojem se opisuju poslovi i radnička zanesenost koja vlada u jednoj maloj tvornici. Zanimljiv je opis interijera: “U radionici su postavljene zidne novine. U oči upada karikatura radnika, koji se pružio preko čitave

⁵⁵ [Uredništvo], “Zavedenima se oprašta”, *Vjesnik*, god. 5., br. 80, 22. VII. 1945., 4.

⁵⁶ [Uredništvo], “Ustaša koji se pokajao za svoja djela”, *Vjesnik*, god. 5., br. 73, 14. VII. 1945., 3.

⁵⁷ [Uredništvo], “Na velikim zborovima širom čitave naše domovine narod obećaje da će uložiti sve svoje sile u obnovi i izgradnji zemlje”, *Vjesnik*, god. 5., br. 33, 29. V. 1945., 5.

hrpe željeznih spojnic, koje je izradio. To je slika radioničkog udarnika.”⁵⁸ Na sličnu temu objavljen je i članak u kojem se opisuje kako su radnici duhanske stanice u Imotskom prije roka završili svoje zadatke usprkos činjenici da je otкуп duhana zakasnio te je ostalo malo vremena za njegovo sređivanje. Zaključuje se kako je upravo takva radnička inicijativa donijela uspjeh, koji se može postići jedino udarničkim radom.⁵⁹

Opisujući napredak u izgradnji nove domovine i društva, 26. kolovoza objavljen je članak zvučnog naslova “Napredujemo, napredujemo, a reakcija puca od jada”, u kojemu se govori o obnovi na svim područjima javnog života. To se najbolje očitava u rečenici: “Tako u svima ostalim rajonima samo rad, rad, rad! Tu su domovi kulture, zidne novine, omladina i pioniri, mnoge kampanje, sada gradnja čitavih mjesta, pa čišćenje rajona od ustaškog smeća!”⁶⁰ Takva vrsta članaka uglavnom je sažimala i isticala rezultate akcija, čime je postignut propagandni učinak dosljednosti KP Jugoslavije, koja je obećavala bolji i napredniji život radnika i seljaka. Svrha objavljivanja takvih vijesti najvjerojatnije je bilo pripremanje javnosti na donošenje određenih odluka, zatim mobilizacija javnog mnijenja u svrhu promicanja partijskih ideja, upoznavanje pučanstva sa zakonima i proglasima, propaganda državnih akcija te općenito objavljivanje informacija koje su bile u korist vladajuće stranke i države.⁶¹

Osim navedenih tema *Vjesnik* se mnogo bavio i pisanjem o Hrvatskoj seljačkoj stranci (HSS), koja je prije rata bila najjača hrvatska stranka, a njezin vođa Vladko Maček u velikom je dijelu javnosti percipiran kao narodni vođa. Nakon što je JA pobijedila i KPJ osvojila vlast, Hrvatska republikanska seljačka stranka (HRSS) – koja se pridružila narodnooslobodilačkoj borbi – nije se razvila u političku stranku, nego je njezino vodstvo i dalje pomagalo širenju utjecaja nove vlasti na dio seljačkih masa koje su bile pod utjecajem Mačekova HSS-a i njegovih sljedbenika.⁶² Ta se frakcija, dok je bila pod vodstvom Božidara Magovca, nadala partnerskom odnosu s KPH.⁶³ Djelovanje HRSS-a u početku se toleriralo, pa čak i poticalo, kako bi se javnosti, posebno međunarodnoj, mogla prikazati sloboda političkog organiziranja. Budući da je koncepcija izgradnje socijalizma po sovjetskom modelu isključivala višepartijski sustav i podjelu vlasti u bilo kojem obliku, HRSS će postupno nestati s političke pozornice.⁶⁴ Iako je Vladko Maček u svibnju 1945. napustio Hrvatsku, njegov utjecaj

⁵⁸ [Uredništvo], “Radnici radionice mostova u plemenitom zanosu takmičenja rade na što bržem osposobljavanju naše porušene željezničke mreže”, *Vjesnik*, god. 5., br. 66, 6. VII. 1945., 3.

⁵⁹ [Uredništvo], “Za 20 dana prije predviđenog roka radnici duhanske stanice u Imotskom završili postavljeni zadatak”, *Vjesnik*, god. 5., br. 75, 16. VII. 1945., 4.

⁶⁰ [Uredništvo], “Napredujemo, napredujemo, a reakcija puca od jada”, *Vjesnik*, god. 5., br. 109, 26. VIII. 1945., 4.

⁶¹ K. MANOJLOVIĆ, *n. dj.*, 389.

⁶² Više u: Z. RADELIĆ, *Hrvatska seljačka stranka 1941.-1950.*, Zagreb 1996., i tamo navedeni izvori i literatura.

⁶³ Više u: Z. RADELIĆ, *Božidar Magovac: s Radićem između Mačeka i Hebranga 1908.-1955.*, Zagreb 1999., i tamo navedeni izvori i literatura.

⁶⁴ Dušan BILANDŽIĆ, *Hrvatska moderna povijest*, Zagreb 1999., 250.

na veliki dio hrvatskog naroda još je uvijek bio jak. Zbog toga se pristupilo oštroj propagandi s namjerom da se Maček i njegovi pristaše što više ocrne i kompromitiraju. Prikazivan je kao narodni izdajica i suradnik okupatora. Tako je 12. svibnja objavljen članak koji govori o javnom skupu održanom u Zagrebu, gdje je narod kličući iskazivao vjernost J. B. Titu, bratstvu i jedinstvu Hrvata i Srba i svih naroda Jugoslavije, Jugoslavenskoj armiji, Sovjetskom Savezu i Crvenoj armiji. Tu se navodi kako su se čuli poklici "Nećemo kralja! Dolje Maček! Dolje Pavelić! Dolje izdajice!". Jedan od govornika na tom mitingu bio je i Ivan Gošnjak, koji je govorio o tome kako neprijatelji naroda Jugoslavije nisu samo ustaše nego i vodstvo HSS-s na čelu s Mačekom.⁶⁵ Tom je izjavom stavljen znak jednakosti između Mačeka i Pavelića.

Na naslovnici *Vjesnika* 28. lipnja otvoreno se optužuje Mačeka za suradnju s Pavelićem: "Pavelić je palio, žario i klaio javno, a Maček mu je kod toga što javno što potajno pomagao, šaljući ljude na ustašku klaonicu, predavajući Paveliću pune koncentracione logore, mobilizirajući za domobranstvo i pučke ustaše, uvjeravajući neupućene i lakovjerne, da je služenje okupatoru u interesu hrvatskog naroda." Koliko je ta tvrdnja upitna svjedoče nam podaci da je Maček početkom listopada 1941. bio uhićen i zatočen u Jasenovcu, gdje je ostao sve do sredine ožujka 1942., kada je vraćen na svoje imanje u Kupincu, ali je i dalje ostao strogo izoliran. Početkom prosinca 1943. ustaške vlasti preselile su ga u njegov stan u Zagrebu, ali je ostao u izolaciji sve do silaska ustaša s vlasti. Usprkos tome Mačeka su i dalje optuživali da je "svojom izdajničkom politikom skrivio teška stradanja naroda".⁶⁶

Propaganda protiv Mačeka i njegovih pristaša posebno se pojačava od srpnja 1945., kada je Izvršni odbor HRSS-a donio rezoluciju kojom osuđuje Mačekovu izdaju. Povodom te rezolucije 2. srpnja objavljen je članak u kojem se prenose njezini dijelovi. KP Jugoslavije je učinkovito uništila HSS koristeći HRSS. Nakon donošenja navedene rezolucije HRSS je sveden na formalno postojanje te je postupno nestao s političke scene.⁶⁷ Još jedan od načina napadanja Mačeka kroz *Vjesnik* bio je i objavljivanje njegovih karikatura, koje nisu nužno bile vezane za članke, a svojom su oštrinom također utjecale na oblikovanje javnog mnijenja. Maček je na taj način proglašen neprijateljem naroda jer je bio neprijatelj novog "društveno-političkog" sustava.

Po završetku Drugog svjetskog rata i dolaskom J. B. Tita na vlast odnosi između Katoličke crkve i jugoslavenskog režima postaju sve zamršeniji. Malo-pomalo osnovna zadaća dnevnog tiska postala je pridobivanje javnosti protiv Katoličke crkve, što će osobito doći do izražaja uoči i za vrijeme suđenja nadbiskupu Alojziju Stepincu. Tako je 8. lipnja objavljen članak u kojem se osuđuje krčkog biskupa Josipa Srebrnića, koji je 1944. svećenicima Krčke biskupije

⁶⁵ [Uredništvo], "Preko 100.000 Zagrepčana manifestiralo je na veličanstvenom mitingu svoju ljubav prema Narodno-oslobodilačkom pokretu", *Vjesnik*, god. 5., br. 19, 12. V. 1945., 1.

⁶⁶ [Uredništvo], "Maček je svojom izdajničkom politikom skrivio teška stradanja naših naroda", *Vjesnik*, god. 5., br. 59, 28. VI. 1945., 1.

⁶⁷ Z. RADELIĆ, *Hrvatska seljačka stranka 1941.-1950.*, 166.

uputio okružnicu koja svjedoči o negativnom stavu većine katoličkog svećenstva prema partizanskom pokretu. Zbog toga što je otvoreno progovorio o zločinima koje su počinili partizani biskup Srebrenić imao je neugodnosti.⁶⁸ Opisujući biskupa kao “dušu reakcije”, napada ga se da je surađivao s okupatorom te da je protivnik narodnooslobodilačkog pokreta. Iznosi se zaključak da se “uza sav svoj protunarodni rad Srebrenić znao zaviti u janječju kožu dajući sliku pravog licemjernika. Ali narod pamti, trpi i bilježi. Bilo je ljudi koji su pratili sav podli rad tog izdajice. I crna istina o Srebreniću potpuno je na vidjelu”.⁶⁹ Od kolovoza 1945. pojačana je propaganda protiv Crkve, pa je objavljeno više članaka koji na ovaj ili onaj način pokušavaju staviti Crkvu i svećenike u negativni kontekst. Tako je primjerice na sam blagdan Velike Gospe, odnosno 15. kolovoza, objavljen članak u kojem se iznose optužbe da je gorički nadbiskup Margotti djelovao profašistički. U tom je smislu izneseno nekoliko dokumenata koji svjedoče o tome.⁷⁰ Jedan u nizu članaka koji optužuje svećenstvo za protunarodnu djelatnost govori o osudi župnika Tome Fabeka iz Martina pod Okićem, koji je prokazivao partizane. Optužen je da je prilikom blagoslivljanja kuća na rimokatolički blagdan Sveta Tri Kralja govorio u korist ustaša, ističući vjernost Anti Paveliću. Osim toga optužen je da je pozivao narod da se bori protiv Narodnooslobodilačke vojske. Navodi se i svećenikova obrana u kojoj se opravdava da je govorio protiv NOV-a u potpuno pijanom stanju. Nakon preslušavanja svjedoka i iznošenja dokaza svećenik je osuđen na doživotni prisilni rad, trajni gubitak nacionalne časti te konfiskaciju imovine.⁷¹

Hodočašće u Mariju Bistricu 8. srpnja 1945. bilo je izvanredno posjećeno i pretvorilo se u vjerski skup. Narod je davao sve veću potporu nadbiskupu Stepincu i Katoličkoj crkvi. U *Vjesniku* nije izašao nijedan članak koji govori o tom događaju. Tek je 25. srpnja spomenuto hodočašće, i to u govoru Vladimira Bakarića u kojem on optužuje da je tijekom trajanja procesije bilo proustaških povika. Također iznosi optužbu da neki svećenici pomažu ustašama te da ih skrivaju i prebacuju u šumu.⁷² Potrebno je napomenuti da se nakon uhićenja Stepinca i drugih izravnih ili neizravnih napada na Crkvu počinju objavljivati napisi i izvještaji koji su u velikoj mjeri bili lažni i neargumentirani.

U *Vjesniku* je objavljeno i mnogo članaka koji ističu nužnost pripojenja Istre, Rijeke, dijela Primorja i otoka te Trsta i Gorice i dijela Koruške Jugoslaviji, pozivajući se na etnički kriterij. Tako je primjerice 22. svibnja objavljen

⁶⁸ Više u: Miroslav AKMADŽA, *Katolička crkva u Hrvatskoj i komunistički režim 1945.-1966.*, Rijeka 2004., i tamo navedeni izvori i literatura.

⁶⁹ TANJUG, “Narod je osudio protunarodni rad biskupa Srebrenića”, *Vjesnik*, god. 5., br. 42, 8. VI. 1945., 3.

⁷⁰ TANJUG, “Zauzimanje goričkog nadbiskupa za fašizam”, *Vjesnik*, god. 5., br. 99, 15. VIII. 1945., 2.

⁷¹ [Uredništvo], “Osudjen svećenik koji je ustašama prokazivao partizane”, *Vjesnik*, god. 5., br. 112, 30. VIII. 1945., 5.

⁷² [Uredništvo], “Poslije svečanog otvorenja četvrtog zasjedanja ZAVNOH-a predsjednik narodne vlade Hrvatske Dr. Vladimir Bakarić podnio je izvještaj o političkim prilikama i radu organa vrhovne državne uprave”, *Vjesnik*, god. 5., br. 82, 25. VII. 1945., 1.

članak u kojem se, između ostalog, donosi i osvrt J. B. Tita na izjavu feldmaršala Alexandra o situaciji u Trstu. Prenosi se njegovo nezadovoljstvo vezano za tvrdnju da je prisutnost jugoslavenskih trupa u Istri i Slovenskom primorju slična Hitlerovim, Mussolinijevim i japanskim metodama. Zaključuje riječima da se takva optužba može baciti u lice samo neprijatelju, a ne jednoj izmučenoj i iskrvavljenoj saveznicu koju su do sada svi slobodoljubivi narodi priznali kao primjer herojstva i požrtvornosti. J. B. Tito izjavljuje i da je Jugoslavija spremna na suradnju koja neće biti uvredljiva ni ponižavajuća za Jugoslaviju kao saveznicu.⁷³ Neki od naslova koji govore o pripojenju Trsta Jugoslaviji su i “Mi smo Trščani, mi hoćemo živjeti u Jugoslaviji”, zatim “Veliki miting u Zagrebu za našu Istru”, u kojem se opisuju spontane manifestacije građana koji traže poštivanje nacionalnih prava, “Jugoslavija ima etničko i ekonomsko pravo na Trst” i sl. Iz navedenog možemo zaključiti kako je na snazi bila konstantna propaganda po pitanju Trsta.

Izvještavanje *Vjesnika* o sudskim procesima i presudama

Tijekom 1945. u Hrvatskoj su djelovali vojni i narodni sudovi te sudovi za zaštitu nacionalne časti Hrvata i Srba u Hrvatskoj, koji su se masovno obraćunali s narodnim neprijateljima. Vojni sudovi bili su nadležni za najvažnija kaznena djela ratnih i kaznenih zločina kako vojnih tako i civilnih osoba.⁷⁴ Što se tiče sudova za zaštitu nacionalne časti, oni su djelovali od 24. travnja do 8. rujna 1945., kada njihovu nadležnost preuzimaju okružni narodni sudovi. Njihova se nadležnost odnosila najviše na kulturnu, gospodarsku i pravnu suradnju s “okupatorima i domaćim izdajnicima”.⁷⁵

Represija i zločini nad poraženima i neprijateljima provodili su se na temelju donesenih odluka, uredaba i zakona ili pak izravnog ili neizravnog naloga sudionika partizanskog pokreta i članova KPJ. Zapravo je KPJ, legalizirajući i učvršćujući svoju vlast, nesmetano mogla pristupiti obračunu s političkim protivnicima, kao i s pripadnicima društvenih slojeva koji su u prethodnom razdoblju bili vlasnici veće ili manje imovine, pa nisu prihvaćali gospodarske mjere nove vlasti. Sudske procese uglavnom je pratila propaganda u tisku kojom se danonoćno podsjećalo na ratne zločince. Uz to su se objavljivale fotografije popraćene člancima koji su posredno ili posve otvoreno pozivali na osvetu. Posebno su bili atraktivni članci koji govore o “narodnoj pravdi koja je stigla ustaške zlikovce, pomagače okupatora” i sl. Većina objavljenih članaka odnosi se na suđenje tadašnjim uglednicima i poznatim ljudima. Tijekom svibnja 1945. u *Vjesniku* je objavljeno 10 članaka koji se odnose na sudske procese,

⁷³ TANJUG, “Jugoslavija ne može dopustiti da bude ponižena i da se izigravaju njena prava”, *Vjesnik*, god. 5., br. 27, 22. V. 1945., 4.

⁷⁴ Više u: J. JURČEVIĆ, Katica IVANDA, “Ustrojavanje sustava jugoslavenskih komunističkih vojnih sudova tijekom Drugog svjetskog rata i poraća”, *Društvena istraživanja*, 15/2006., br. 4/5, 891.-914.

⁷⁵ Z. RADELIĆ, *Hrvatska u Jugoslaviji 1945.-1991.*, 63.

a u lipnju njih čak 35. Srpanj i kolovoz donose nešto manje članaka, odnosno u srpnju ih je objavljeno 25, a u kolovozu 15-ak.

Vojni su sudovi po svim osnovicama i sastavnicama pripadali skupini sudova koji su se u povijesti označavali kao revolucionarni, izvanredni ili prijeki sudovi. Jedinstveni propisi o organizaciji vojnih sudova, njihovoj nadležnosti i djelatnosti nisu postojali. Ipak, rukovodeći se istim ciljem izraženim u kriticima "Smrt fašizmu – sloboda narodu!", vojni su sudovi kao revolucionarna tijela jedinstveno ostvarivali svoju namjenu. Smatrali su da treba osuditi sve ono što nanosi štetu interesima naroda i narodnooslobodilačke borbe.⁷⁶ Zbog ostvarivanja revolucionarnih ciljeva KPJ bili su usmjereni na obračun s narodnim neprijateljima i ratnim zločincima, koji su bili određivani prije svega po ideološkom kriteriju.

Vjesnik je uglavnom donosio presude vojnih sudova koje su bile atraktivne, odnosno presude koje su dosuđene čelnim ljudima nekih grupacija, vojnim osobama, politički aktivnim ljudima za vrijeme NDH i sl. Najvažniji članak na tu temu objavljen je 7. lipnja i u njemu se prenosi presuda Mili Budaku i ostalim osobama koje su bile aktivne u bilo kojem području za vrijeme NDH.⁷⁷ Uz Milu Budaka, Vojni sud II. armije osudio je i pukovnika Jucu Rukavinu te predsjednika Prijekog suda Ivana Vignjevića. Optuženi su osuđeni na smrt vješanjem. Predsjednik Vlade NDH Nikola Mandić te ministri Julije Makanec, dr. Pavao Canki i Nikola Steinfel osuđeni su na smrt strijeljanjem. Događnik Ademaga Mešić, domobranski general-poručnik Lavoslav Milić i guverner Dalmacije dr. Bruno Nardelli osuđeni su na kaznu robije u trajanju od 20 godina. Svi optuženi lišeni su građanske časti i konfiscirana im je cjelokupna imovina. U članku nema opisa suđenja, nego se tu radi o izvještaju Vojnog suda II. armije. Sutradan, nakon donošenja presude, *Vjesnik* ipak donosi članak o suđenju navedenim dužnosnicima u Vladi NDH. Posebno je zanimljiv dio u kojem se opisuje ponašanje optuženih: "Nekada bahati Budak je blijedio i kukavno drhtao. Jednako je kukavičko držanje i ostalih ustaških glavešina. Čak je i krvavi nasilnik Juco Rukavina, koji je sa svojom ustaškom pukovnijom stvarao čudesa od pokolja i razbojstava molio milost. Jedini je intendantski domobranski generalporučnik priznao da se osjeća krivim i da se stidi svoje krivice. Ovaj ustaški general je takova kukavica, da počinje pred sudom plakati, misleći da će ga suze spasiti."⁷⁸ Kako se radilo o suđenju visokim dužnosnicima NDH, tisak je donosio izvještaje o tijeku suđenja. Ipak, za mnoge smrtno presude koje je dosudio Vojni sud i koje su na temelju toga izvršene ne postoje sačuvani spisi iz razloga što ih sud nije dospio sastaviti.⁷⁹

⁷⁶ *Partizanska i komunistička represija i zločini u Hrvatskoj 1944.-1946. Dokumenti. Zagreb i središnja Hrvatska*, 5.

⁷⁷ "Vojni sud II. Armije, Osudjena veleizdajnička i zločinačka banda dr. Mile Budak i ostale ustaške glavešine", *Vjesnik*, god. 5., br. 41, 7. VI. 1945., 1.

⁷⁸ [Uredništvo], "Veleizdajnike i ustaške ratne zločince stiže zaslužena kazna narodne pravde", *Vjesnik*, god. 5., br. 42, 8. VI. 1945., 1.

⁷⁹ Z. RADELIĆ, *Hrvatska u Jugoslaviji 1945.-1991.*, 63.

Iz malobrojnih sačuvanih dokumenata i presuda koje su donosili vojni sudovi pri partizanskim postrojbama vidljivo je da su često izricane upravo smrtne presude.⁸⁰ Sve do donošenja Zakona o vojnim sudovima 24. kolovoza 1945. vojni su sudovi bili nadležni za najvažnija kaznena djela civilnih ili vojnih osoba. Nakon donošenja navedenog zakona sudovi postaju ograničeni na vojne osobe i ratne zarobljenike, odnosno na sve “koji slabe narodnu obranu i odaju vojne tajne”.⁸¹

U velikom broju članaka, bilo da se odnose na presude vojnih ili pak sudova za zaštitu nacionalne časti, koriste se izrazi poput “koljači, ratni profiteri, suradnici okupatora, špekulanti, zlikovci, kontrarevolucionari, reakcija, ustaški špijuni” i sl. Tako je 21. lipnja objavljen članak “Koljače, saradnike okupatora i špekulante svuda stiže narodna kazna”. Tu se radi o presudi Vojnog suda Komande grada Sarajeva koji osuđuje 20-tak “ustaških zlikovaca” na kaznu smrti strijeljanjem, trajan gubitak građanskih prava i zapljenu imovine. *Vjesnik* dakle nije prenosio osude samo iz Hrvatske nego i iz cijele Jugoslavije.

Sudovi za zaštitu nacionalne časti imali su funkciju da sude kategoriji suradnika i simpatizera okupatora, odnosno pomagačima okupatora koji nisu pripadali kategoriji izdajica i narodnih neprijatelja. Bili su nadležni za raznovrsnu političku, propagandnu, kulturnu, gospodarsku i pravnu suradnju s okupatorom ili domaćim izdajnikom. To je uključivalo i kazne za opravdavanje okupacije, osuđivanje NOB-a, stavljanje poduzeća u službu okupatora, obavljanje važnije funkcije u takvom poduzeću, zastupanje okupatora pred sudom, rad u policijskom ili administrativnom aparatu važnom za okupatora i održavanje bilo kakvih prijateljskih veza s okupatorom.⁸²

U srpnju je objavljen veliki broj sudskih presuda. Tako je 6. srpnja objavljen članak “Ustaške pljačkaše, špijune i agente Gestapoa iz poduzeća Kastner i Ohler stigla je pravedna kazna”. U njemu se opisuje sudski postupak protiv ljudi koji su nakon što je konfiscirana židovska trgovačka kuća Kastner i Ohler upravljali tim poduzećem. Osuđeni su na smrt strijeljanjem i konfiskaciju imovine te gubitak građanske časti. Po pisanju *Vjesnika*, svi osuđeni krivi su za djela špijunaže, prokazivanja i suradnje s neprijateljima te je zaključeno da izrečena kazna odgovara stupnju kaznene odgovornosti osuđenih.⁸³

Objavljeni članci nose zvučne naslove, kao npr. “Narodni sud nemilosrdno kažnjava ratne bogataše i špekulante”. U tom se članku opisuje suđenje šibenskim poduzetnicima i vlasnicima poduzeća Frani i Stipi Šari, koji su surađivali

⁸⁰ Više u: *Partizanska i komunistička represija i zločini u Hrvatskoj 1944.-1946. Dokumenti. Slavonija, Srijem i Baranja; Partizanska i komunistička represija i zločini u Hrvatskoj 1944.-1946. Dokumenti. Zagreb i središnja Hrvatska.; Partizanska i komunistička represija i zločini u Hrvatskoj 1944.-1946. Dalmacija.*

⁸¹ *Partizanska i komunistička represija i zločini u Hrvatskoj 1944.-1946. Dokumenti. Zagreb i središnja Hrvatska*, 56.

⁸² Jera VODUŠEK STARIČ, *Kako su komunisti osvojili vlast 1944.-1946.*, Zagreb 2006., 211.

⁸³ TANJUG, “Ustaške pljačkaše, špijune i agente Gestapoa iz poduzeća Kastner i Ohler stigla je pravedna kazna”, *Vjesnik*, god. 5., br. 20, 6. VII. 1945., 5.

s talijanskim okupatorima. Optuženi su da su stavili na raspolaganje talijanskoj vojsci pekaru koja je bila u njihovu vlasništvu te su opskrbili neprijatelje hranom. Iznesena je i obrana optuženih ("Optuženi se na sve načine pokušava braniti izvrtanjem činjenica, doskočicama i konačnim priznanjem da je sve to činio u dobroj namjeri"). Frane Šare osuđen je na 20, a Stipe Šare na 10 godina prisilnog rada. Obojici je dosuđen doživotni gubitak nacionalne časti i konfiskacija cjelokupne imovine. Članak završava opaskom da je to suđenje dokaz da će "naš narod povesti do kraja borbu protiv svih onih koji rade protiv interesa narodno-oslobodilačke borbe".⁸⁴ Trgovci i obrtnici bili su pod posebno jakim udarom te im se sudilo zbog raznih vrsta špekulacije (djelovanje za vrijeme NDH i suradnja s okupatorom, skrivanje robe, jeftina kupnja i skupa preprodaja, prekoračivanje cijena, nedopuštena trgovina i sl.).

U lipnju je objavljen najveći broj članaka koji donose presude sudova za zaštitu nacionalne časti. Tako 5. lipnja izlazi članak "Protunarodni rad splitskih trgovaca braće Bonačić – stigla ih je pravedna kazna". Optuženi su za suradnju s okupatorom. Kao i u svakom članku, iznosi se i obrana optuženih, što daje dojam nepristranosti ("Oni se na sudu ponašaju cinički. Ne sjećaju se ničega i svu krivnju bacaju na svojega mrtvoga brata koji je navodno vodio sve poslove. Jednom riječju oni se ne osjećaju krivima"). Budući da je suđenje bilo otvoreno za javnost, prenosi se atmosfera u sudnici ("Dvorana grmi: Na prisilni rad s špekulantima! Tražimo konfiskaciju imovine! Živio pravedni narodni sud!"). Slijedeći volju naroda, sud donosi presudu u skladu s tim željama. Kazne se kreću od 4 do 15 godina prisilnog rada te konfiskacija imovine svim optuženima. Po riječima *Vjesnika*, presuda je dočekana s oduševljenjem naroda.⁸⁵

Krajem srpnja održano je suđenje bivšim vlasnicima i direktorima izdavačke kuće "Tipografija" Dragutinu i Milanu Schulhofu. Optuženi su za suradnju s okupatorom na propagandnom i privrednom polju, što uključuje i tiskanje tjednika *Hrvatski narod*, koji je uređivao Mile Budak, te *Mlade Hrvatske*, također tjednika, koji je izdavao odvjetnik i ustaški bojnik Vladimir Cicak. U *Vjesniku* je 21. srpnja objavljena presuda Suda za zaštitu nacionalne časti, gdje su optuženi osuđeni na gubitak nacionalne časti, prisilni rad i konfiskaciju cjelokupne imovine. Iznosi se i obrana optuženog Dragutina Schulhofa, koji tvrdi da je smatrao "kad mu je ponudjeno štampanje Hrvatskog Naroda, da će to biti kulturni, a ne politički tjednik. On se nije nikada bavio politikom i da nije znao, da će taj tjednik biti propagator fašističkih i ustaških ideja. Brani se naivno, da nije nikada čitao Hrvatski Narod i da nije znao, šta u njemu piše".⁸⁶

U kolovozu je jedan od zanimljivijih članaka koji prenose osude Suda za zaštitu nacionalne časti onaj koji govori o presudi odvjetniku dr. Šafaru. On je,

⁸⁴ [Uredništvo], "Narodni sud nemilosrdno kažnjava ratne bogataše i špekulante", *Vjesnik*, god. 5., br. 20, 13. V. 1945., 4.

⁸⁵ [Uredništvo], "Protunarodni rad splitskih trgovaca braće Bonačić – stigla ih je pravedna kazna", *Vjesnik*, god. 5., br. 40, 5. VI. 1945., 4.

⁸⁶ [Uredništvo], "Osudjeni bivši vlasnici i direktori 'Tipografije' Dragutin i Milan Schulhof", *Vjesnik*, god. 5., br. 79, 21. VII. 1945., 5.

osim što je optužen da je radio za vrijeme NDH i time surađivao s okupatorom, optužen zbog članka koji je napisao, u kojem se bavi razlikama između srpskog i hrvatskog jezika. Smatralo se da je tim člankom širio nacionalnu mržnju. U obrazloženju presude stoji da je “okrivljeni neobično teško [se] ogriješio o nacionalnu čast, jer je bio do 1918. pravaš, a poslije se nije nikako politički isticao sve do okupacije, kada je ušao u javni život, a zna se, da je to bilo moguće samo istaknutim pristašama ustaša”.⁸⁷

Iz navedenih primjera možemo vidjeti da su osuđeni osim vlasništva najčešće gubili i građanska prava. Zahvaljujući tome vlast je isključila iz gospodarstva, a time i politike, bogatiji poduzetnički sloj.⁸⁸ Također možemo zaključiti da je konfiskacija imovine bila učinkovita mjera da privatna imovina osuđenih postane državno vlasništvo. Dana 8. lipnja *Vjesnik* na naslovnici u okviru donosi vijest dana: “Naši narodi postavljaju na optuženičku klupu sve izrode, sve članove terorističke ustaške organizacije i sve one, koji su aktivnom suradnjom s tom zločinačkom organizacijom služili našim vjekovnim neprijateljima i učestvovali u zločinima.” Iz toga je vidljivo da se prilično općenito govori o ljudima kojima se treba suditi te da se koriste snažne riječi poput “izroda”, koje utječu na svijest svakog čitatelja. Na taj se način pospješivala propaganda i pojačavao dojam na čitatelja te ga se istodobno upozoravalo koje su posljedice otpora novoj vlasti. Upravo je to razlog objavljivanja presuda s visokim kaznama (smrtna kazna, kazna lišavanja slobode s prinudnim radom, konfiskacija imovine, gubitak političkih i pojedinih građanskih prava i sl.).⁸⁹

Pred sud su dovođeni i intelektualci te sveučilišni profesori. Tako *Vjesnik* 26. kolovoza objavljuje članak o prof. dr. Rudolfu Horvatu, koji je optužen pred Narodnim sudom za zaštitu nacionalne časti da je za vrijeme NDH održavao javna predavanja, objavljivao djela te surađivao s ondašnjim tiskom. Iako je Rudolf Horvat priznao da je za vrijeme NDH održao niz javnih predavanja i da je surađivao u dnevnom tisku, branio se da je pisao samo povijesne prikaze te da je ustaška cenzura izbacila iz njegovih djela sva poglavlja u kojima piše povoljno o Srbima i slavenstvu. Govori također da nije bio pristaša Ante Pavelića, nego je slijedio nauk Stjepana Radića. Govori se i o tome kako je ustanovljeno da je optuženi kriv za navedena djela, ali da je ipak oslobođen kazne. U obrazloženju odluke stoji da je “sud optuženoga dra Horvata pronašao krivim, jer kao Hrvat i naučenjak nije protestirao protiv ustaškog falsifikata svojih povijesnih djela. Optuženi je trebao u znak protesta protiv ovog kulturnog skandala obustaviti svoj daljnji naučni rad, no on ne samo da to nije učinio, već je i dalje sudjelovao u javnom životu pišući članke i održavajući predavanja, čime je omogućio ustašama da njegovo ime i ugled stave u svoju službu. Sud je donio oslobadajuću odluku dajući time optuženom dru Horvatu da svojim radom u budućnosti dokaže kako su ustaše zločinački zlorabili njegovo ime, stručnu

⁸⁷ [Uredništvo], “Odvjetnik dr. Šafar osuđen na trajan gubitak nacionalne časti i 15 god. prisilnog rada”, *Vjesnik*, god. 5., br. 97, 12. VIII. 1945., 5.

⁸⁸ Z. RADELIĆ, *Hrvatska u Jugoslaviji 1945.-1991.*, 63.

⁸⁹ K. MANOJLOVIĆ, *n. dj.*, 390.

spremu i ugled plodnog i poznatog historika⁹⁰. U tom slučaju Rudolf Horvat je naposljetku oslobođen, ali su mnogi ugledni profesori ipak osuđeni samo zato što su se bavili znanstvenim radom u vrijeme NDH.

Kao što je i vidljivo iz navedenih naslova, radi što bolje propagande većina presuda odnosi se na ljude koji su djelovali u NDH kao javne osobe. Time su u sustavu revolucionarnog sudstva i vojni i civilni sudovi dobili posebnu ulogu, koja se očitovala u mnogobrojnim montiranim sudskim procesima. Potrebno je naglasiti da je sudski postupak bio brz, a kazne rigorozne i nemilosrdne, te da su smrtne kazne bile učestale. Što se tiče kazni koje su bile vremenski određene, one su se izvršavale u logorima s prisilnim radom.

Zaključak

Kroz ovaj rad prikazano je kako je jugoslavenska komunistička vlast provodila represiju, koji su bili njezini počeci, na koje se sve načine provodila te kako je sve to bilo prezentirano kroz *Vjesnik* kao jedan od dominantnih partijskih glasila u Hrvatskoj. Javno mnijenje i novinstvo u razmatranom razdoblju nemaju tradicionalnu ulogu, nego je njihova zadaća prvenstveno političko-propagandna i u službi sustava pod vodstvom KPJ. *Vjesnik* je, kao partijsko glasilo, prenosio programska stajališta Komunističke partije te je uz informativnu zadaću imao i agitacijsko-propagandnu funkciju. Analizom sadržaja članaka koji su objavljeni 1945. zaključujemo koji su bili načini i oblici propagande, kako se provodilo informiranje javnosti te kako se vršila represija nametanjem idejnih i političkih opredjeljenja KPJ. Iz navedenih primjera možemo zaključiti kako se u *Vjesniku* najčešće pisalo o suđenjima zbog djelatnosti za vrijeme rata, zatim o ratnim profiterima, špekulantima te o bilo kakvim vrstama sabotaze protiv nove vlasti. Također je vidljivo da je na snazi bila snažna propaganda protiv Katoličke crkve i HSS-a, kao i konstantna propaganda po pitanju pripadanja Trsta Jugoslaviji. *Vjesnik* je zapravo imao zadaću upoznavanja javnosti s onim pojedincima, grupama i ustanovama koji nisu bili zadovoljni te su pružali otpor novoj vlasti. Kao rezultat toga objavljujuna su imena i prezimena pojedinaca koji su osuđeni na stroge i dugogodišnje kazne, onih koji su izgubili politička i građanska prava i onih kojima je oduzimana imovina. To uključuje i veliki broj članaka o suđenjima zbog djelatnosti za vrijeme i nakon rata.

⁹⁰ [Uredništvo], "Prof. dr. Rudolf Horvat iznosi na sudu ustaške falsifikate", *Vjesnik*, god. 5., br. 109, 26. VIII. 1945., 5.

SUMMARY

COMMUNIST REPRESSION IN CROATIA ACCORDING TO THE JOURNALISM OF THE NEWSPAPER *VJESNIK*, MAY–AUGUST 1945

Through analysis of selected and key articles in Zagreb's *Vjesnik*, one of the most influential newspapers in Democratic Federal Yugoslavia, this article shows the world view and main topics of interest in the immediate postwar period. The main task of all media, and thereby also *Vjesnik*, was propaganda for the purposes of promoting party ideology on the basis of a completely egalitarian future for all the nations of Yugoslavia following the example of the Soviet model. Since *Vjesnik* was a party organ, it transmitted the ideological programme of the Communist Party and alongside its goal of providing news information it had a propagandistic function. This article thus also shows what the role of the press, that is *Vjesnik*, was in shaping public opinion, with an emphasis on pointing out the manner in which Yugoslavian Communist government repression was carried out in the period from May to August 1945. From the examples presented it can be seen that in *Vjesnik* much of what was written had to do with the successes of the new Communist government and about the efforts of their enemies to undermine them. This includes a large number of articles dealing with trials concerning wartime and postwar activities. Likewise there was a significant propaganda against the Catholic Church and the Croatian Peasant Party, as well as a constant propaganda about the issue of Trieste's annexation to Yugoslavia. Besides this, the names of those individuals sentenced to harsh and long punishments, of those who lost their political and civil rights, and of those whose property was confiscated were published.

Key words: Communist Party of Yugoslavia, *Vjesnik*, Agitprop, propaganda, Croatia, repression, 1945